

Dank aan: Theo van Meurs

AGNVS DEI

Mysterie rond zilveren doosje OPGELOST

In de vorige uitgave plaatsen wij een fraai zilveren doosje, gevonden door Marc Engelhart.

Door het ontbreken van een draagoog meenden wij er geen reliekhouder, maar een zeer vroege snuifdoos in te herkennen.

Dankzij ons gewaardeerd lid, Theo van Meurs, die over een compleet doosje beschikte, met draagoog en inhoud, kunnen we deze theorie thans verlaten en er definitief de functie 'reliëkhouder' aan toekennen. Lees dit boeiende verhaal over een werkelijk uniek stukje devotionalia, waarvan de paus de inhoud, letterlijk en figuurlijk, in eigen handen had.

Ik wil graag reageren op het verhaaltje over het zilveren doosje in The Coinhunter Magazine 117, blz. 45.

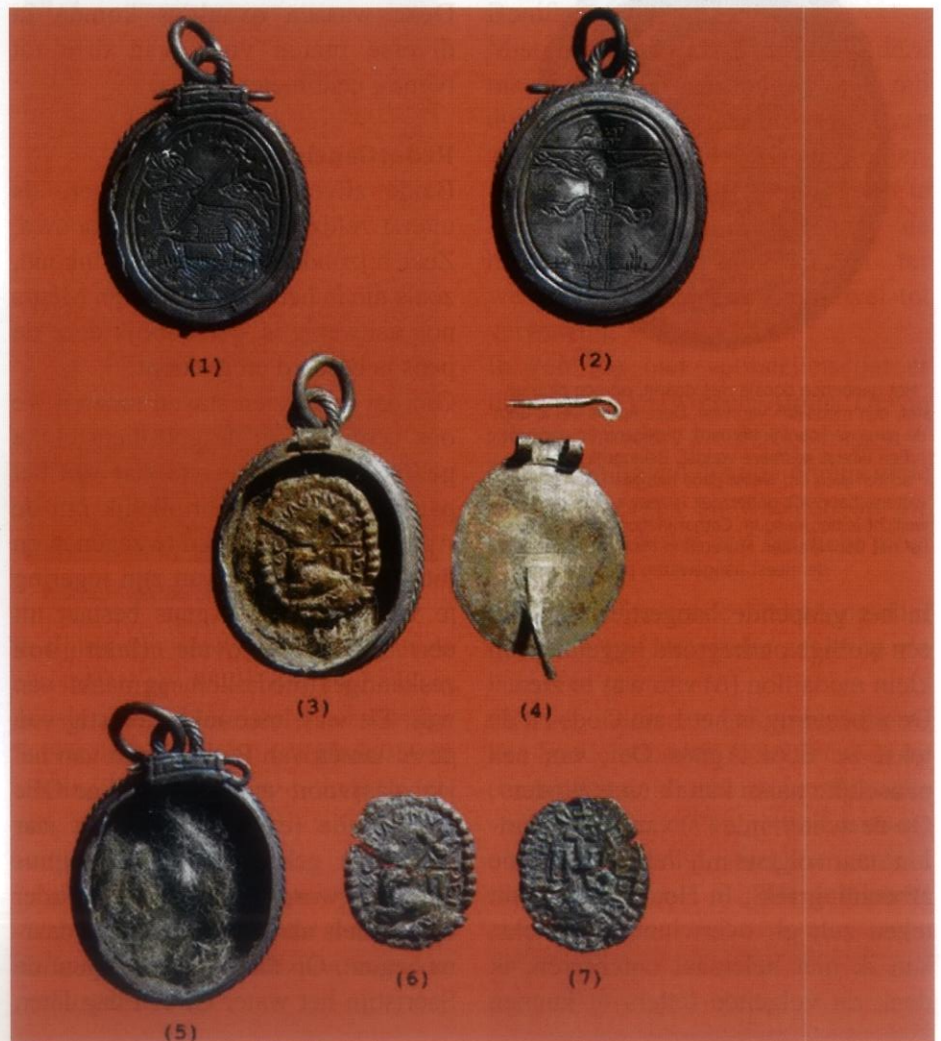
Ik heb in 1999 ook een zilveren doosje op een akker bij mij in de buurt gevonden, dit doosje vertoont grote overeenkomsten met het doosje welke beschreven wordt.

Naar mijn mening gaat het hier zeker om een reliekhouder, ik heb daarvoor

enige aanvullende informatie.

Ik stuur hierbij een paar afbeeldingen van het door mij gevonden doosje (hangertje), afb.(1) en (2) zijn de voor

en achterkant, zoals te zien is er een getorst draagoog met een oogje voor het dragen aan een ketting, er is geen zilverkeur of makersmerk aanwezig.

De afbeelding aan de voorzijde (1) is ook hier het "Lam Gods", en ook hier staan de drie letters ead in gegraveerd, deze letters staan voor: Ecce Agnus Dei (ziet het Lam Gods)! Aan de bovenzijde is een scharnietje gemonteerd, waardoor een pennetje gestoken is, aan de binnenkant van dit dekseltje (4) is aan de onderkant een pennetje gesoldeerd welke door een gaatje in de rand van het hangertje gestoken word, zo word d.m.v. het doorsteken van het bovenste pennetje de deksel vergrendeld.

De afbeelding aan de achterzijde (2) is ook hier Christus aan het kruis, met in de banner boven het kruis de letters INRI, Iesus Nazarenus Rex Judaeorum (Jezus van Nazareth Koning der Joden).

Het geopende doosje met daarin, op een pluizige stof, een medaillon van was. Deze Agnus Dei is door de paus persoonlijk beroerd, gezegend en gedoopt. Een uiterst kostbare vondst. Belangrijk is om te achterhalen om welke paus het gaat. Een nader wetenschappelijk onderzoek is zeer aan te bevelen, wellicht is het Museum Catharijneconvent in Utrecht of het Bonnefanten Museum in Maastricht daartoe de meest aangewezen plek.

In het geopende hangertje (3) is op een wollige ondergrond liggende, een klein medaillon (6) van was te zien. De afbeelding is het Lam Gods en de tekst is: Ecce Agnus Dei, van een pauselijke naam kan ik niets vinden. Op de achterzijde (7) van het medaillon staat volgens mij in het midden de afbeelding IHS, In Hoc Signo (in dit teken zult gij overwinnen), de tekst kan ik niet helemaal ontcijferen, ik denk de volgende letters te kunnen

lezen: ... NOMEN DOMINVS

De afmetingen zijn :

Buitenzijde hanger (tot aan getorste oog) hoogte: 25 mm, breedte: 18,5 mm, dikte: 6,5 mm

Relikwie; hoogte: 13 mm, breedte: 10,5 mm, dikte: 2,5 mm.

Wat is een Agnus Dei?

Vanaf de achtste eeuw tot ver in de twintigste eeuw ontvingen bezoekers van de paus een zogenaamd Agnus Dei als aandenken, ook kardinalen en bisschoppen kregen ze wel om aan derden te verstrekken.

De Agnus Dei werd omschreven als een medaillon van witte was, meestal ovaal en soms rond met op de voorzijde in reliëf het Lam Gods met de vaak afgekorte woorden: Ecce Agnus Dei, daaronder staat meestal de naam van de paus en het jaar van zijn pontificaat.

Op de achterzijde staat een afbeelding van een heilige die dat jaar bijzonder in de belangstelling staat.

Deze wassen ovaaltjes komen in diverse maten voor, van drie tot twintig centimeter.

Redactionele aanvulling:

Beide zilveren doosjes mogen als uiterst zeldzaam worden beschouwd. Zeer bijzonder is wel dat de inhoud, zoals die in het doosje van Van Meurs nog aanwezig is, persoonlijk door de paus is beroerd en gedoopt.

Om dat te kunnen staven moeten we ons verdiepen in de godsdienstelijke gebruiken. In het eerste jaar van het pausschap is het gebruikelijk om de Agnus Dei te dopen en te zegenen en dit alle zeven jaren van zijn regering te vervolgen. De Agnus bestaat uit een ronde of ovale (later ook zeskantige) medaillon, gemaakt van was. De was, meestal afkomstig van de restanten van Paaskaarsen van het jaar daarvoor, werd met Heilige Olie en Zalfolie (eveneens van het jaar daarvoor) gekneet. Als de Agnus gereed is wordt het de Heilige Vader op schotels aangeboden die het daarna zegent. Op Paas dinsdag zegent de Sacristijn het water en een dag later,

aan het einde van de Pauselijke Mis, wordt het door de Heilige Vader, op rituele wijze gewijd. Daarna keert hij zich naar de Agnus Dei, zegent die, bewierookt ze en bidt God om er de benodigde krachten aan toe te kennen. Dan neemt de paus zitting in een armstoel en werpt de Agnus Dei, die op zilveren schalen worden aangereikt 'de een voor en den ander na' in het Wijwater. Kardinalen scheppen ze er daarna met een lepel uit, waarna ze op een tafel met wit laken worden drooggedept. Tenslotte worden ze ter drogen gelegd. Dit wordt zo lang herhaald tot alle Agnus Dei zijn gedoopt. Aan het einde van de Agnus doping, meestal een vrijdag, wordt de plechtigheid ook in het bijzijn van afgezanten en vreemdelingen verricht.

Deze Agnus Dei, een medaillon van was, zat in het zilveren doosje, het is waarschijnlijk het best bewaard gebleven exemplaar uit Nederland en zeker in combinatie met de zilveren houder van wereldbelang.

Hieruit blijkt dat de paus dus alle Agnus Dei in handen moet hebben gehad.

Een opkomende vraag is nu, voor wie was de Agnus Dei nu eigenlijk bestemd, of beter, toegankelijk?

Geschiedde dat alleen op aanvraag van bisschoppen en kardinalen, die er zo hun bestemming voor hadden, waren het alleen de beter gesitueerden of kon ook het 'gewone volk' zo'n Agnus Dei bemachtigen?

Het was in ieder geval de paus die er naar eigen oordeel over kon beschikken natuurlijk. Zo weten we dat paus Urbanus V (1362-1370) drie Agnus Dei ten geschenke gaf aan de Griekse keizer. Ongetwijfeld konden ook bisschoppen en kardinalen, voor hun contacten, wel over de Agnus Dei de beschikking krijgen, maar dan waarschijnlijk alleen na instemming door de paus.

De bronnen zijn hierover niet echt

duidelijk, zo lezen we o.a.:

"... dergelijke medaillons werden door de paus geschonken aan voorname personen als dank en/of erkenning."

Elders lezen we echter ook in een publicatie van het Noordbrabants Museum:

"... Agnus Dei, volgens AAT: Door de paus in de Paasweek gewijd rond of ovaal medaillon van was met de voorstelling van het Lam Gods aan de ene zijde, aan de keerzijde de voorstelling van een heilige of het wapen van de paus. In dezelfde week wordt het uitgedeeld aan bisschoppen en kardinalen. Wordt als een relikwie vereerd ..."

En tenslotte nog:

"... wie van deze Agnus Dei begeerde voorzien te zyn, plaatste zich voor 't Altaar van St. Pieter; een Apostolische Onder-Diaken leide hem vervolgens van 't Altaar naar een kamer van 't Pausselyk Paleis ..."

Laten we voorlopig dus maar uitgaan van het eerste.

Ook is het niet erg duidelijk wanneer de Agnus Dei een aanvang heeft genomen. Er wordt gesteld dat de oudste ter wereld in respectievelijk, Rome, Tongeren en Maaseik worden bewaard. Alle vier werden ze gewijd door paus Johannes XXII, de tweede paus van Avignon, wiens pontificaat liep van 1316 tot 1334.

Als we de oorsprong van de Agnus Dei kennen, roept dat echter wel de nodige vraagtekens op.

Het waren de Romeinen die een keur instelden onder de naam 'Tribunus Plebis', waarbij het gebruikelijk was om op het feest Saturnalia, hun gasten (waar zij de beschermheer over waren) enkele giften te doen in de vorm van kleine wassen beeldjes. Dit zou voorkomen dat op dat feest (wat tot dusverre gebruikelijk was) onnodig mensen op een vreselijke ma-

nier werden afgeslacht, als zijnde een offergave.

De beeldjes werden om de hals gedragen en symboliseerden vrijheid. Het was derhalve voor slaven verboden om zo'n beeldje te dragen.

Men wilde de mensen wijsmaken dat deze beeldjes uitzonderlijke krachten bezaten die ze tegen alle kwalen kon beschermen. En men geloofde het.

Met de komst van het Christendom bleek al snel dat dit diepgewortelde heidense geloof, maar moeilijk was uit te bannen. De christenen deden er alles aan om dit tot een ommekeer te brengen. Dus hebben ze in plaats van het 'lustrale' (of 'zuiverende') water het wijwater ingevoerd. In plaats van de 'amuleta' (amuletten) hebben zij de christenen geraden zich met het teken van het Kruis te wapenen, bijvoorbeeld met de hand op het voorhoofd, het lichaam of bijvoorbeeld op een wapen.

Publicatie van 'De Deugden van de Agnus Dei'

In tijden van vervolging werd het de christenen geadviseerd om een klein doosje met bijvoorbeeld het Heilige Sacrament bij zich te hebben. Deze werden doorgaans om de hals gedragen.

"... doch 't geen zy gewoonlyk by zich droegen was 't beeld van den Zaligmaker onder dat van een lam verborgen..."

Aan nieuwelingen werd, nadat zij gedoopt waren, een waskaars gegeven, zodat zij deze met Pasen konden branden. Ook deze kaars werd door sommige wel om de hals gedragen en zou een verbeelding van het Lam Gods zijn. Het zou voor een teken van vrijheid staan, die vergeving van de zonden verschafte.

In het jaar 494 zou, volgens Baronius, bij vergadering zijn bepaald, dat de zondag gewoonlijk de dag moest zijn om het door de paus gezegende Agnus Dei aan het volk uit te delen. Hoe we dit precies moeten interpreteren is niet duidelijk, was er toen al sprake van een wasmedaillon?

Ik denk het wel, zo zou in het graf van keizerin Maria, echtgenote van Honorius (384-423) al een zilveren doosje met daarin een Agnus Dei zijn gevonden. Deze is mogelijk gedoopt door één van de volgende pausen: Anastasius I (399-401), Innocentius I (401-417), Zosimus (417-418) of Bonifatius (416-422).

Misschien ga ik wel te ver in deze materie, maar het moge voor mij duidelijk zijn dat de pretentie van 'oudste ter wereld' (1316-1334) hiermee wel op losse schroeven komt te staan. Wellicht bedoelde men 'de oudst bewaarde Agnus Dei ter wereld', maar dat strekt dus wel tot verwarring.

Ik kan me niet voorstellen dat er tussen 423-1316 geen Agnus Dei in zilveren houders werden gedragen. Misschien liggen die nog ergens in de aarde verborgen en wachten op die ene schotel die ze aan het licht moet brengen.

In dat geval is het de ontdekking aller tijden en kan de vinder zeker op z'n lauweren gaan rusten.

Ook de vindsters van beide hier besproken houders mogen zich beroepen op een uiterst zeldzame en waardevolle vondst, die, zeker uit geschiedkundig oogpunt, beslist niet ongemeld mogen blijven.

Henk Hasselt

**Ook een bijzondere vondst gedaan?
Laat het ons dan weten**